

Юрiї СТЕЦИК

доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 38, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (stetsyk_u_o@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1795-687X>

ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/E-5136-2018>

Бібліографічний опис статті: Стецик, Ю. (2026). Насельники Підгорецького василіянського монастиря 1739–1779 рр.: просопографічний огляд. *Українські історичні студії*, 19(61). doi: <https://doi.org/10.24919/3083-6158.19/61.2>

НАСЕЛЬНИКИ ПІДГОРЕЦЬКОГО ВАСИЛІЯНСЬКОГО МОНАСТИРЯ 1739–1779 РР.: ПРОСОПОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

Анотація. *Мета дослідження* – на підставі зібраних фрагментарних документальних згадок про насельників Підгорецької василіянської обителі провести реконструкцію їхнього життєвого шляху за усталеною схемою: час і місце народження, батьки, світська освіта, час і місце вступу до новіціату, складення аскетичних обітів, проходження чернецих студій, отримання різноступеневих свячень, духовна мобільність по монастирях Святопокровської провінції, виконання різнотипових обов'язків, час та місце смерті. **Методологія дослідження.** Для проведення дослідження використано історико-біографічний та просопографічний методи. **Наукова новизна** вбачається в узагальненні біографічних відомостей про насельників Підгорецької обителі для визначення типових просопографічних характеристик василіянського чернецтва. **Висновки.** Чисельність насельників Підгорецької обителі коливалася від 8 до 12 монахів. Загалом з обителю пов'язали своє духовне служіння впродовж 1739–1779 рр. 66 іноків (43 ієромонахи та 23 брати-професи). За територіальним походженням переважали вихідці із Руського, Волинського та Подільського воєводств колишньої Речі Посполитої. Більшість походили із теренів Львівської єпархії. За віковими показниками більшість майбутніх іноків обрали аскетичне служіння у межах 21–30 років. На момент проживання у Підгірцях більшість із них ще не набула понад десятирічного досвіду духовного служіння по різних монастирях Василіянського Чину. Відповідно, чисельну перевагу у монастирській спільноті становили ченці, що досягли 20–50 років земного життя. Особовий склад спільноти оновлювався переважно через два роки на 25–50 %. Незначна частина (25 %) майбутніх аскетів до вступу в монастир отримала світську освіту (поетика, риторика, філософія). Прийняття до Василіянського Чину сприяло здобуттю ними духовної освіти (школа новіціату, студії з риторики, філософії, теології). Зафіксовано три випадки вступу до монастиря світських священиків-вдівців. Перебування у Василіянському Чині накладало на насельників обителі цілу низку адміністративних, господарських, церковних та освітніх обов'язків. Перспективним напрямом подальших студій вважаємо віднайдення та опрацювання документації особового походження (щоденників, звітів, листування), які б значно доповнили біографічні відомості про насельників Підгорецького монастиря.

Ключові слова: василіянин, чернецтво, послушник, брат, отець, новіціат, студії, свячення, біографія, просопографія.

Yurii STETSYK

Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor at the Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 38, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (stetsyk_u_o@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1795-687X>

ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/E-5136-2018>

To cite this article: Stetsyk, Yu. (2026). Naselnyky Pidhoretskoho vasyliianskoho monastyria 1739–1779 rr.: prosopohrafichni ohliad [Residents of the Pidhoretsk Vasylian Monastery 1739–1779: a prosopographic overview]. *Ukrainski istorychni studii – Ukrainian historical studies*, 19(61). doi: <https://doi.org/10.24919/3083-6158.19/61.2> [in Ukrainian].

RESIDENTS OF THE PIDHORETSK VASYLIAN MONASTERY 1739–1779: A PROSOPOGRAPHIC OVERVIEW

Summary. *The purpose of the study is to reconstruct the life paths of the inhabitants of the Basilian monastery in Pidhirtsi based on fragmentary documentary references, following a standard pattern: time and place of birth, parents, secular education, time and place of entry into the novitiate, taking of ascetic vows, completion of monastic studies, receiving various degrees of ordination, spiritual mobility among the monasteries of the Holy Protection Province, performance of various duties, time and place of death.* **Research methodology.** *Historical-biographical and prosopographical methods were used to conduct the research.* **The scientific novelty** *lies in the generalisation of biographical information about the inhabitants of the Pidhirtsi monastery to determine the typical prosopographical characteristics of Basilian monasticism.* **Conclusions.** *The number of inhabitants of the Pidhirtsi monastery ranged from 8 to 12 monks. In total, 66 monks (43 hieromonks and 23 professed brothers) were associated with the monastery during their spiritual service between 1739 and 1779. In terms of territorial origin, most of them came from the Ruthenian, Volhynian, and Podolian voivodeships of the former Polish-Lithuanian Commonwealth. Most came from the Lviv diocese. In terms of age, most of the future monks chose ascetic service between the ages of 21 and 30. At the time of their residence in Pidhirtsi, most of them had not yet acquired more than ten years of experience in spiritual service in various monasteries of the Basilian Order. Accordingly, monks aged 20–50 constituted the majority of the monastic community. The community's membership was renewed by 25–50 % every two years. A small proportion (25 %) of future ascetics received a secular education (poetics, rhetoric, philosophy) before entering the monastery. Admission to the Basilian Order contributed to their spiritual education (novitiate school, studies in rhetoric, philosophy, theology). There are three recorded cases of secular priests who were widowers entering the monastery. Membership in the Basilian Order imposed a number of administrative, economic, ecclesiastical, and educational duties on the inhabitants of the monastery. We consider the discovery and study of personal documents (diaries, reports, correspondence) that would significantly supplement the biographical information about the inhabitants of the Pidhirtsi Monastery to be a promising direction for further studies.*

Key words: *Basilian, monasticism, novice, brother, father, novitiate, studies, ordination, biography, prosopography.*

Постановка проблеми. Дослідження монастирів як осередків духовності, освіти та науки не можливе без вивчення їхніх насельників, які жертвували більшу частину свого земного життя на поширення Божої прослави та творення правдивих ідеалів любові у християнських аскетичних спільнотах. В умовах ранньомодерної епохи, сповненої війн та соціальних потрясінь, монастирі ставали осередками пошуку досконалих християнських цінностей, покликаних врятувати суспільство від занепаду та руйнації. Досконала молитва дарувала душевну рівновагу та спокій у пошуку адекватних шляхів для вирішення соціальних конфліктів. Замкнений монастирський простір дарував молодому рекрутанту до чернецтва можливість зосередитися над своїм внутрішнім світом, шукати шляхи свого духовного вдосконалення, ізолюватися від світських клопотів та проблем. Під час аскетичного вишколу кандидат в іноків змінював свої погляди на життя і набував навичок щодо укладу новообраного стилю поведінки. Ця подвижницька праця залишається досі малодослідженою, оскільки до нашого часу дійшли досить фрагментарні біографічні відомості про іноків, що

було зумовлено їхньою скромністю та самотністю. Адже чернецтво не прагнуло визнання та слави серед світського соціуму. Навпаки, воно прагнуло усамітнитися та в тиші і душевному спокої молитися за порятунок ранньомодерної людини, яка піддавалася впливам ідей просвітництва, занедбання віри за щоденними клопотами та поступовим переходом до раціональних філософських роздумів. І саме завдяки відданій, наполегливій праці чернецтва вдалося впродовж століть зберегти основні ідеали і засади християнського життя. Відповідно, нині настала необхідність зібрати досить розпорошені особові відомості про іноків Підгорецького монастиря ранньомодерної епохи, щоби провести початкову реконструкцію їхніх підставових біограм, які стануть стартовим майданчиком для подальших документальних пошуків, щоб доповнити фрагментарні біографічні довідки більш розлогими життєписами про василіянське чернецтво, яке проживало в різні історичні епохи, переживаючи як здобутки, так і занепад, як підтримку світських ктиторів, так і переслідування від різних окупаційних адміністрацій, як відносний спокій, так і грандіозні реформи. Ці виклики історичного часу, незважаючи на відмежованість від світу, більшою чи меншою мірою впливали на діяльність василіянського чернецтва. Адже це згромадження не було цілком компліативним, оскільки взаємодіяло зі світськими людьми через духовне служіння, провадження шкіл для світської молоді. Тож їхня багатоаспектна праця для потреб суспільства заслуговує на особливу увагу, потребує розгляду крізь призму реконструкції життєписів василіянського чернецтва.

Аналіз досліджень. Для проведення історико-просопографічного дослідження використано загальні праці з історії Василянського Чину (Ваврик, 1979, Патрило, 1992, Lorens, 2014), які допомагають розкрити основні етапи розвитку Василянського Чину та монастирів, які входили до нього. Нижня межа дослідження пов'язана з утворенням у 1739 р. окремої чернечої територіально-адміністративної одиниці – Святопокровської провінції. Із цього часу до нашого часу зберігся чорновий варіант протоколу візитаційного обстеження Підгорецької обителі від 17 вересня 1739 р., в якому подано особові характеристики її насельників (ДАТО, ф. 258, оп. 3, спр. 1194). Наступним джерелом є протоколи розслідування поведінки ігуменів Підгорецької обителі від 1749 р. та 1750 р., які подають різнобічні оцінки праці не тільки місцевого настоятеля, але й іноків монастирської спільноти, які представляли особисті свідчення перед делегованою візитаційною комісією (APPDK, zespół Ławra Poczajowska, sygn. 2. Skrutenia). Повні переліки особового складу підгорецької спільноти віднаходимо у спеціально укладених та виданих Провінційною Управою каталогах монастирів та чернецтва Святопокровської провінції за різні роки другої половини XVIII ст.: 1754, 1773/1774, 1775/1776, 1776/1777, 1777/1778, 1778/1779 рр. (*Catalogus, 1754, 1773, 1775, 1776, 1777, 1778*). Особову інформацію із цих каталогів вважаємо найбільш верифікованою та систематизованою. Наступним джерелом є «Алфавітний каталог василіянського чернецтва Святопокровської провінції», укладення якого було розпочато у 1766 р. провінційним секретарем Атанасієм Пйотровським у вигляді біограм іноків (ВР ЛНБ, ф. 3, од. зб. МВ-435, 436, 614). Однак представлена в ньому біографічна інформація потребує наукової верифікації, оскільки трапляються неточності в окремих датах, та суттєвого доповнення, тому що більшість описів духовних служінь іноків не доведені до часу смерті. Добротним джерелом для встановлення і верифікації року смерті василіянського чернецтва слугують опубліковані витяги з монастирських пом'яників та поминальні таблиці, які набули поширення по монастирях Святопокровської провінції у розглядуваний період (Лось, Сінкевич, 2014). Із наведеного переліку джерельної бази помітно, що існують можливості для укладення біограф підгорецького василіянського чернецтва.

Мета статті – на підставі зібраних фрагментарних документальних згадок про насельників Підгорецької василіянської обителі провести реконструкцію їхнього життєвого шляху за усталеною схемою: час і місце народження, батьки, світська освіта, час і місце вступу до новіціату, складення аскетичних обітів, проходження чернечих студій, отримання різноступеневих свячень, духовна мобільність по монастирях Святопокровської провінції, виконання різнотипових обов'язків, час та місце смерті.

Виклад основного матеріалу. У 1739 р. Підгорецька унійна обитель змінила своє юрисдикційне підпорядкування. До цього часу вона перебувала у підпорядкуванні Львівського унійного владики. У цьому році відбулося переведення єпархіальних монастирів у відання протоархимандрита Конгрегації Покрови Матерії Божої, яка у 1743 р. об'єдналася із Конгрегацією Пресвятої Тройці для утворення одного Чину Святого Василя Великого (далі – ЧСВВ). І впродовж 1739–1780 рр. розглядувана обитель належала до Святопокровської Провінції ЧСВВ (Патрило, 1992, с. 196).

Перші візитаційні відвідини до Підгорецького монастиря відбулися 17 вересня 1739 р. за урядування новообраного протоархимандрита Патрикія Жиравського. На цей час в обителі мешкало 12 іноків (9 отців та 3 брати). Серед монастирської спільноти переважали досвідчені ієромонахи (5 осіб), які провадили аскетичне життя вже понад 15 років. Дехто з них (о. Йосиф Антонович був найстаршим за віком серед насельників – 68 р.) виконував обов'язки духовного наставника для послушників (світських юнаків, які проходили підготовку до чернечого життя) (ДАТО, ф. 258, оп. 3, спр. 1194, арк. 11). У цей перехідний період (1739–1743) ще зберігалася школа чернечих старців, яка діяла як виховна інституція із попереднього православного періоду (для Львівської єпархії офіційний перехід до унії відбувся не так вже давно, у 1700 р.). Тож кращі надбання попередньої епохи продовжували ще тривалий час діяти і в унійний період. Так відбулося із школою старців, яка продовжувала вважатися у монастирській спільноті найбільш авторитетною інституцією, що на практиці ознайомлювала кандидатів до чернецтва з основами аскетичного укладу життя. Відповідно, отцям-старцям довіряли проводити випробовування і виховання кандидатів до чернечого стану. На жаль, візитатор не згадує жодних осіб, які би проходили такий вишкіл у Підгірцях станом на 1739 р. Натомість згадує про трьох братів, які вже склали аскетичні обіти і вже певний час були професами Підгорецької обители (ДАТО, ф. 258, оп. 3, спр. 1194, арк. 11). Отже, в той час існувала ще практика підготовляти послушників до складення чернечих обітів у монастирі, до якого юнак зголосився вступати. І тільки з утворенням об'єднаного ЧСВВ постала необхідність у запровадженні школи новіціату при окремих монастирях для виховання кандидатів у чернецтво.

Особливу увагу візитатор звертав на дотримання монахами Підгорецької обители духовних практик. Зокрема, зазначає регулярну участь іноків монастирської спільноти у щоденних богослужіннях, що відповідало добовому, тижневому та річному колу молитовних практик. Щоби думки і вчинки монахів відповідали християнським заповідям та церковним правилам, візитаційна комісія визначала частоту сповідальницьких практик серед насельників обители. Серед опитаних був поширений звичай ставати до Тайни Сповіді принаймні один раз на місяць. Проте траплялися випадки порушення цієї норми, коли окремі ієромонахи могли не сповідатися впродовж трьох місяців. Регулярна сповідь була необхідною умовою отримання дозвілу від настоятеля обители на відправлення літургій у монастирському храмі (ДАТО, ф. 258, оп. 3, спр. 1194, арк. 11).

Також візитаційний комісар робив акцент на з'ясуванні освітньої підготовки підгорецьких ченців – вмінні читати і писати різними мовами (руською, польською, латинською). Очевидно, що більшість монахів зачували молитви напам'ять, оскільки вміли ледь читати по-руськи (6 монахів). І тільки поодинокі з них (2 із 12 монахів) вільно читали і писали як по-руськи, так і по-польськи. Інші четверо насельників добре послуговувалися тільки руською мовою (ДАТО, ф. 258, оп. 3, спр. 1194, арк. 11). Візитатором не зафіксовано відомостей про рівень знання латинської мови, яка у другій половині XVIII ст. стала офіційною мовою ділової кореспонденції у ЧСВВ.

Посеред насельників Підгорецької обители вдалося зафіксувати тільки одного монаха (о. Гавриїла Познаховського), якого було обрано до новоутвореної Провінційної Управи, сформованої для управління монастирями, які увійшли до Конгрегації Покрови Матерії Божої (1739–1743) (ВР ЛНБ, ф. 3, од. зб. МВ-614, арк. 349).

На 1739 р. найбільш поширеними серед монастирської спільноти були церковні обов'язки капелана, які трактуємо як ієрейське служіння у монастирському храмі, до якого

належало не тільки відправлення літургій, але й проповідницька і сповідальницька праця, оскільки візитатор не виокремлює сповідальників і проповідників, а послуговується збірним поняттям «капелан». Капеланські обов'язки виконували 3 особи із заявлених 9 ієромонахів. На інших 6 священиків покладалися інші церковні та адміністративні обов'язки: вже згадуваних вище наставника послушників і провінційного консультора та прокуратора (економа, відповідального за ведення монастирського господарства та збереження його майна), еклезіарха (ризника, відповідального за вигляд богослужбового одягу (риз)), вікарія (заступника настоятеля обителі; зауважимо, що візитатор не вказав, хто був ігуменом монастиря, тож припускаємо, що ця посада на вересень 1739 р. залишалася вакантною і керував аскетичною спільнотою отець-вікарій Вартоломей Потелицький). Зауважимо, що ієромонахи, окрім церковних і адміністративних, виконували ще й господарські обов'язки, які були, очевидно, їхнім вдалим ремеслом: кухара, кравця, ложкаря. Адже більшість господарських справ, як правило, покладалося на братів-іноків (пасічник, ткач, пекар), але, оскільки вони були в меншості (3 особи із 12 насельників), відчувалася нестача робочих рук, і, відповідно, до господарської праці залучалася частина отців-іноків, які були вільними від адміністративних та церковних справ (ДАТО, ф. 258, оп. 3, спр. 1194, арк. 11).

Більшість насельників (8 осіб із 12 іноків) станом на 1739 р. вже понад 10 років мешкали у Підгорецькій обителі та добре знали один одного, що полегшувало провадити спільне аскетичне життя. Рекордсменом за тривалістю перебування у Підгірцях був о. Теофіл Салашацький, який незмінно знаходився на одному місці від часу вступу до чернецтва до часу проведення візитації, що загалом становило 37 років. І тільки четверо насельників були новожилами в обителі, оскільки мешкали тут незначний часовий проміжок – від 4 місяців до 2 років (ДАТО, ф. 258, оп. 3, спр. 1194, арк. 11). Наведена статистика дозволяє нам говорити про відсутність мобільності серед підгорецького чернецтва до 1739 р., оскільки іноки де вступили до монастиря, там і постійно мешкали без жодних переміщень. Така практика суттєво змінилася після 1743 р., коли було обрано окремого протоігумена для Святопокровської провінції, який спільно із Провінційною Управою приймав рішення про переміщення чернецтва з однієї обителі до іншої для вирішення кадрових питань та рівномірної наповненості підконтрольних йому монастирів. Він змушений був дбати про те, щоб дрібні обителі не обезлюднювалися та не підлягали закриттю, а, навпаки, мали б можливість продовжити своє функціонування завдяки переселенню ченців із велелюдних обителей, переживши важкі часи через кризу духовних покликань світської молоді до чернечого стану. Адже не дивно, що тогочасна молодь більше тягнулася до міських монастирів, де можна було здобути гарну освіту і кращі умови проживання, а не проживати у віддалених обителях по селах і гірських та лісових місцевостях, де потрібно було більше часу приділяти веденню монастирського господарства, аніж науці та духовним практикам.

Зазначимо, що серед монастирського духовенства переважали досвідчені ієреї, які вже володіли певним літургійним досвідом, оскільки відправляли богослужіння вже понад 10 років. За нашими підрахунками, таких серед підгорецької монастирської спільноти було загалом 6 ієромонахів, а інші 2 іноки посідали до 10 років літургійної практики. І тільки о. Іполит Реневич, будучи нововисвяченим ієреєм, розпочинав свої священичі служіння, які ледь нараховували до двох місяців (ДАТО, ф. 258, оп. 3, спр. 1194, арк. 11). З іншого боку, йому пощастило, що в оточенні досвідченого чернечого духовенства йому вдалося швидко і якісно переймати досвід провадження різних богослужбових практик від ієромонахів старшого покоління.

Наступні фрагментарні особові відомості віднаходимо в акті розслідування поведінки чернецтва Підгорецької обителі від 2 серпня 1749 р., проведеного делегованою візитаційною комісією. Через пошкодженість історичного документа та відсутність повноцінних записів не можливо реконструювати повністю особовий склад підгорецької монастирської спільноти та віднайти відомості про візитаторів. Натомість довідуємося про чотирьох ієромонахів, які були опитані візитаційним комісаром. До протоколу розслідування вносилися особові відомості

мості про опитуваних ченців. Однак ці записи не завжди відзначаються точністю у поданні біографічних відомостей, оскільки візитатор послуговується орієнтовними термінами для означення вікових та часових характеристик насельників – приблизно, біля, понад (APPDK, zespół Ławra Poczajowska, sygn. 2. Skrutenia, s. 59). Відповідно, це спонукає нас проводити верифікацію ключових біографічних дат із залученням додаткової актовї монастирської документації.

Навіть серед вибірових представників підгорецької спільноти за 1749 р. комісар упустив інформацію про обов'язки насельників, роблячи більший акцент на записі свідчень про діяльність місцевого настоятеля (про ігумена обителі комісар не подає жодних відомостей, не згадуючи навіть його імені). Припускаємо, що більшість насельників обителі не відважувалися свідчити проти свого ігумена, побоюючись переслідувань з його боку, тому і про них не згадано у протоколі поведінкових розслідувань. І тільки четверо ієромонахів зі значно численнішої підгорецької монастирської спільноти (у 1750 р. наступний візитатор вже згадує про 9 іноків) відважилися подати особисті свідчення про девіантну поведінку неперсоніфікованого у протоколі настоятеля їхньої обителі. Чотири свідчення були однозначними у засудженні девіантної поведінки ігумена, яка проявлялася у порушенні правил монастирської спільноти та негативно впливала на інших ченців: зловживання трунками напитками та спонукання до їх споживання інших насельників, свавільне мандрування поза межі обителі, суворе покарання підвладних йому іноків, фізичні та словесні образи співмешканців, занедбання монастирського господарства (APPDK, zespół Ławra Poczajowska, sygn. 2. Skrutenia, s. 59).

Аналіз особової інформації про чотирьох респондентів із протоколів слідчих допитів дозволяє нам простежити і ще раз документально підтвердити тезу про те, що кандидати у чернецтво після 1739 р. проходили аскетичну підготовку у школах новіціату, які діяли при визначених монастирях. Зокрема, для Святопокровської чернечої провінції це були обителі у Почасві та Добромилі. Так, наприклад, о. Теодозій Ключовський хоча походив із Золочева, що неподалік Підгірців, але був відправлений для проходження формаційного навчання до школи новіціату при Добромильському монастирі. Це було зумовлено тим, що він зголосився до чернечого згромадження вже після утворення Святопокровської провінції. Усі ж інші фігуранти поведінкового розслідування встигли здобути чернечу професію у тих обителях, де вступали в інокі ще до утворення згаданої монастирської провінції (тобто до 1739 р.) і не проходили аскетичного вишколу в спеціальних студійних домах (APPDK, zespół Ławra Poczajowska, sygn. 2. Skrutenia, s. 59).

Відзначимо, що троє з опитуваних підгорецьких іноків проживали у місцевій обителі спільно вже понад 7 років і добре знали між собою. Проте через рік, у 1750 р., їх було відправлено на служіння до інших монастирів Святопокровської провінції. І тільки о. Теодозій Злочовський проживав у Підгірцях недовгий час – 2 роки – і водночас був обраний провінційним консультором (APPDK, zespół Ławra Poczajowska, sygn. 2. Skrutenia, s. 59). Очевидно, що переформатування підгорецької монастирської спільноти було спричинено передусім девіантною поведінкою настоятеля та проведенням дисциплінарного розслідування провінційним керівництвом.

Також більшість респондентів (троє із чотирьох) походили з теренів Львівської унійної єпархії і тільки один прибув із Луцької єпархії. Усі респонденти володіли руською мовою, і тільки окремі з них знали основи польської граматики. Більшість вже посідали священні святичення понад 10 років. І тільки один із них, о. Никодим Горбачевський, відзначив 30-річчя ієрейських святичень. Відповідно, вже було набуто певний досвід у провадженні чернечого укладу життя, який коливався від 10 до 38 років. Середній вік респондентів становив 38–46 рр., що свідчить про зрілу життєву позицію. І тільки в одному випадку свідчення подав 70-річний старець-інок, який крізь призму прожитого чернечого життя визначив негативні приклади поведінки настоятеля для молодого покоління іноків, яке переживало своє світоглядне становлення (APPDK, zespół Ławra Poczajowska, sygn. 2. Skrutenia, s.59).

Однак і наступні дисциплінарні розслідування, які проводилися 10 травня 1750 р. делегованим провінційним візитатором (персональні відомості про нього не подані в історичному документі) серед насельників Підгорецького монастиря, однозначно свідчать проти діяльності настоятеля місцевої обителі. З опису випливає, що ігуменом розглядуваного монастиря був на той час о. Єронім Фірліковський, віком 45 років, із яких впродовж 10 років перебував у Василіянському Чині. Чернечу професію здобув після духовної формації у Почаївському новіціаті. Був філософом за освітою. Вже впродовж восьми років був ієромонахом, оскільки отримав ієрейські свічення. Проживав у підгорецькій обителі останніх п'ять років та три місяці. Повідомив комісару, що дана обитель може перебувати у кращому стані, якщо чернеча спільнота прикладе ревних зусиль на покращення умов свого життя (APPDK, zespół Ławra Poczajowska, sygn. 2. Skrutenia, s. 59).

Семеро насельників обителі однозначно свідчили про девіантну поведінку місцевого настоятеля. І тільки один з іноків, який проживав тут один рік і поза межами обителі (виконував обов'язки прокуратора у Голубиці), о. Гервасій Кривицький свідчив, що нічого поганого не помічав у вчинках ігумена, а натомість відзначив, що є потреба у призначенні соція (помічника) для резиденції у Голубиці, оскільки потребував додаткового помічника в обслуговуванні голубицької парафії (APPDK, zespół Ławra Poczajowska, sygn. 2. Skrutenia, s. 59).

Серед проявів девіантної поведінки настоятеля підпорядковані йому іноки назвали такі негативні вчинки: «... що отець настоятель велике ледащо. У церкві по святах ніколи не відправляв співаної літургії, часом відправить по святах читану літургію. Випивав, господарства не бачив і не розумів, як ним керувати. Не було видно прибутків, а тільки витрати. У неділю літургій не відправляв і не слухав, постів не дотримувався. Із загального прибутку в 6000 злотих кілька злотих витратив і не вписав до реєстру видатків, нічого немає зазначено про використані кошти, у репараціях тільки відзначено, що одна келія та брама в'їзна покрита гонтами. Інші монахи зразково справляються, досить слухняні. У монастирі не провадилася хроніка. Не відомо, де знаходяться монастирські ґрунти...» (свідчення брата Йосифа Радкевича) (APPDK, zespół Ławra Poczajowska, sygn. 2. Skrutenia, s. 59).

Інший брат, Лаврентій Прохницький, який проживав у цьому монастирі чотири роки, розповів комісару, що в обителі не відбувалося посеред братії жодних гулянь. Тільки настоятель із будь-ким і будь-коли міг погуляти. Реєстр монастирських прибутків та видатків фальсифікувався. У церкві ніколи не проводилося підрахунку пожертв. Із господарського двору не було жодного прибутку, тільки продукти для трапези. Настоятель часто сварив монахів (APPDK, zespół Ławra Poczajowska, sygn. 2. Skrutenia, s. 59).

Ієромонах о. Іларіон Пуніковський, проживши в обителі останніх дев'ять років, розповів візитатору, що дехто з монахів давно вже не читав Псалтиря у церкві, ченці ображали один одного, а сам настоятель регулярно не ходив на богослужіння, не фіксував розтрати коштів із монастирської скарбниці, а під час минулорічної візитації взяв понад 7 000 злотих і нічого не зробив для обителі (APPDK, zespół Ławra Poczajowska, sygn. 2. Skrutenia, s. 59).

Найстарший (64 роки) і найстаріший (42 роки) житель обителі о. Теофіл Татарський зазначив під час спілкування з делегованим візитатором, що настоятель часто не відвідує храму, а натомість тратить кошти на гулянки, зневажливо ставиться до монахів. Найбільше дошкуляло отцю-старцеві те, що він, будучи майже удвічі старшим за віком від настоятеля монастиря і маючи значний досвід провадження аскетичного життя (47 років перебування у Чині), змушений ходити за благословенням і проханням до не досить зразкового у поведінці місцевого ігумена (APPDK, zespół Ławra Poczajowska, sygn. 2. Skrutenia, s. 59).

Після тридцятирічного проживання у Підгірцях о. Амвросій Мостовський подав комісару негативну характеристику поведінки місцевого настоятеля, відзначивши, що отець настоятель не дбав про належне утримання монахів, а витрачав кошти на власні потреби; не купував церковних книг; занедбав монастирську пасіку і господарство; не провадив книги прибутків та видатків; не дотримувався постів; не дбав про піднесення та поширення Слави

Божої; не забирав ключів від церкви до себе, бо часто міг проспати початок літургії о дев'ятій годині ранку (APPDK, zespól Ławra Poczajowska, sygn. 2. Skrutenia, s. 59).

Навіть новоприбулий до обителі о. Йосиф Мерчанський після трьох місяців перебування у Підгірцях зауважив візитатору, що не знає, куди і як було витрачено монастирський прибуток, а настоятель ображає лайливими словами не тільки монахів, але й монастирську челядь (прислугу) (APPDK, zespól Ławra Poczajowska, sygn. 2. Skrutenia, s. 59).

Проте інший насельник обителі, о. Сильвестр Топільницький, який мешкав у Підгірцях менше одного місяця і, відповідно, до кінця ще не міг об'єктивно оцінити діяльність місцевого настоятеля, дав візитаторові досить помірковану характеристику діяльності ігумена: той дбав про іноків, проте часто тратив кошти на власні забаганки (APPDK, zespól Ławra Poczajowska, sygn. 2. Skrutenia, s. 59).

Відзначимо, що підгорецька монастирська спільнота на 1750 р. була досить строкатою як за віковими, так і за формаційними показниками. Середній вік інока становив від 36 до 42 років (5 осіб із 9 насельників). Старше покоління чернецтва, яке ще пам'ятало доунійні часи, оскільки їхній вік коливався від 50 до 65 років, становило загалом 4 особи із 9 монахів. Поєднання різних вікових груп та традицій східного аскетизму сприяло збагаченню та різноманіттю аскетичних практик. Зауважимо, що, попри прояви девіантної поведінки місцевого настоятеля, монастирська спільнота зуміла самоорганізуватися та зберегти духовні практики і правила монастирського життя. Ця спільнота не розпалася, не розбіглася, а з витримкою і незламністю прийняла виклики часу як випробовування для обраного ними подвижницького життя, сповненого потрясінь і неспокою.

Через чотири роки (станом на 1754 р.) підгорецька монастирська спільнота повністю оновилася. Вважаємо, що суттєвий вплив на її цілковите оновлення мали попередні дисциплінарні розслідування, які, ймовірно, могли спричинити непорозуміння та протистояння між настоятелем та монастирською братією. агалом монастирська спільнота складалася із 9 насельників: 6 отців та 3 братів. Більшість із них проживала у підгорецькій обителі недовгий час – від 1 до 2 років. Поодинокі з них мешкали тут 3–4 роки. Натомість ченці-брати знаходилися у Підгірцях до одного року. Це була досить молода спільнота за віковими показниками, оскільки в ній переважали іноків від 25 до 32 років. І тільки поодинокі досягли 43, 55, 75 років, які були авторитетними та досвідченими наставниками для молодого покоління василіянського чернецтва. Адаже три представники старшого покоління вже набули досвід понад двадцятирічного служіння у Василіянському Чині та, відповідно, могли поділитися ним у провадженні аскетичних духовних практик для молодшої генерації чернецтва, яке в окремих випадках могло похвалитися десятирічним служінням (два випадки), а в більшості іноків – до п'яти років духовного служіння. Серед іноків монастирської спільноти було розподілено різні обов'язки, виконання яких допомагало функціонувати обителі: адміністративні (ігумен, прокуратор), церковні (сповідник, проповідник, місіонер, ризник), господарські (комірник, покоївник) (*Catalogus, 1754: 112*).

Відзначимо, що у каталозі монастирів та чернецтва Святопокровської провінції ЧСВВ зазначено прибутки Підгорецької обителі, яких було достатньо для утримання чернечої спільноти: річний прибуток становив 3 000 злотих і формувався із надходжень від 40 тисяч капіталу, локалізованого на монастирських землях, та пожертв віруючих (*Catalogus, 1754: 112*).

Вагома прогалина у реконструкції особового складу підгорецької монастирської спільноти охоплює значний часовий проміжок від 1755 до 1772 рр., коли Провінційна Управа не укладала і не видавала спеціальних каталогів василіянського чернецтва. Відповідно, цей період потребує подальших документальних пошуків та опрацювання документації підгорецької монастирської канцелярії для виявлення епізодичних і фрагментарних згадок про окремих її насельників.

І тільки геополітичні зміни на теренах Східної Європи, що привели до Першого поділу Речі Посполитої (1772) спонукали тогочасного протоігумена Онуфрія Братковського відновити практику укладення та видання на провінційному рівні каталогів монастирів і черне-

цтва. Поділ призвів до того, що колись єдине василіянське чернецтво опинилося під владою різних держав – Австрійської та Російської імперій. Відповідно постало завдання вести більш суворіший облік монахів, які часто переміщувалися з одного монастиря до іншого, порушуючи територіальні кордони імперій. Після згаданого поділу Підгорецька обитель потрапила до складу Австрійської імперії, тоді як Провінційна Управа, перебуваючи у Почаєві, знаходилася до 1793 р. у складі Польського королівства. Така належність до різних держав змушувала протоігумена для ефективного управління збирати відомості про розпорошені чернечі обителі, які до 1780 р. залишалися під його юрисдикцією (Стецик, 2018, с. 130).

Упродовж 70-х років XVIII ст. провінційним управлінням було укладено аж п'ять каталогів монастирів та чернецтва всієї Святопокровської провінції для полегшення управління цими обителями. Порівняно з попередніми та наступними роками цього ж століття каталоги 70-х років були найбільш регулярними і численними щодо їх укладання та видання. Завдяки їх майже щорічному укладенню маємо унікальну можливість простежити динаміку насельників Підгорецької обителі як у кількісному, так і в якісному співвідношенні.

Щодо кількісного складу підгорецької монастирської спільноти зазначимо, що впродовж 1773–1777 рр. її чисельність була стабільною – 8–9 монахів (6–7 отців, 1–2 брати). Впродовж цих років 30 % особового складу обителі була незмінною (по 3 ченці проживали у Підгірцях довше ніж 3 роки). Щорічне оновлення монастирської спільноти на 70 % сприяло припливу нових іноків на духовне служіння у монастирському храмі (*Cathalogus, 1773, 1775, 1776*). Чисельність чернецтва різко зросла вдвічі у 1778 р. (із 8 до 16 осіб), що було зумовлено відкриттям філософських студій для молодого покоління братів, яке проходило інтелектуальний вишкіл перед отриманням священничих свячень. Зокрема, у 1778 р. кількість братів-схоластиків була більшою, аніж самих ієромонахів (9 братів-студентів та 7 отців) (*Cathalogus, 1778*).

Щодо вікових характеристик, то впродовж 1773–1777 рр. переважали іноки віком від 30 до 50 років, які перебували у розквіті інтелектуальних та духовних сил і могли значною мірою прислужитися потребам Підгорецької обителі. Серед насельників відсутні в той час старці, яким понад 60 років (*Cathalogus, 1773, 1775, 1776*). І тільки 1777 р. спостерігаємо постаріння монастирської спільноти, де більшість становили ченці, старші 50-ти років (7 іноків із 8 насельників) (*Cathalogus, 1777*). Проте ситуація радикально змінилася у 1778 р., коли до Підгорецької обителі прибуло на навчання молоде покоління василіянського чернецтва, яке суттєво омолодило місцеву спільноту (від 17 до 35 років мали 11 монахів із 16 насельників) (*Cathalogus, 1778*).

Із наведеної вище статистики помітно, що особовий склад монастирської спільноти постійно оновлювався, не був стабільним та реагував на різні виклики часу: провадження місій, освітніх студій. Підгорецька обитель, яка була розташована на узбіччі, у гористій лісовій місцевості, не розглядалася як рекреаційний центр для монахів-старців, а, навпаки, розбудовувалася як освітній осередок. Серед насельників переважало молоде покоління василіянського чернецтва, яке традиційно виконувало покладені на нього обов'язки, які сприяли повноцінному функціонуванню аскетичної спільноти: адміністративні (ігумен, вікарій, прокуратор, провінційний консултор), церковні (сповідник, проповідник, катехит, ризник, парох, хорист, місіонер), освітні (професор, коррепетитор), господарські (кухар) (*Cathalogus, 1754, 1773, 1775, 1776, 1777, 1778*).

Висновки. Чисельність насельників Підгорецької обителі коливалася від 8 до 12 монахів. Загалом з обителю пов'язали своє духовне служіння впродовж 1739–1779 рр. 66 іноків (43 ієромонахи та 23 брати-професи).

За територіальним походженням переважали вихідці із Руського, Волинського та Подільського воєводств колишньої Речі Посполитої. Більшість походили із теренів Львівської єпархії.

За віковими показниками більшість майбутніх іноків обрали аскетичне служіння у межах 21–30 років. На момент проживання у Підгірцях більшість із них ще не набула

понад десятирічного досвіду духовного служіння по різних монастирях Василянського Чину. Відповідно, чисельну перевагу у монастирській спільноті становили ченці, що досягли 20–50 років земного життя. Особовий склад спільноти оновлювався переважно через два роки на 25–50 %. Перебування у Василянському Чині накладало на насельників обителі цілу низку адміністративних, господарських, церковних та освітніх обов'язків.

Перспективним напрямом подальших студій вважаємо віднайдення та опрацювання документації особового походження (щоденників, звітів, листування), яка б значно доповнила біографічні відомості про насельників Підгорецького монастиря.

Джерела та література

- Ваврик, М.** (1979). Нарис розвитку і стану Василянського Чина XVII–XX ст. Топографічно-статистична розвідка. *Записки ЧСВВ*, серія II, секція I, т. 40. Рим: В-во. Отців-Василіян. ВР ЛНБ – Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаніка НАН України. ДАТО – Держаний архів Тернопільської області.
- Лось, В., Сінкевич Н.** (2014). *Catalogus Patrum et Fratrum de functorum Чину св. Василя Великого у фондах Інституту рукописів НБУВ (середина XVIII – початок XIX ст.). Генеалогічні записки*, вип. 12 (нової серії 6). Львів, с. 77–101.
- Патрило, І.** (1992). Нарис історії Василян 1743–1839. *Нарис історії Василянського Чину Святого Йосафата* [Записки ЧСВВ, серія II, секція I, т. 48]. Рим : В-во. Отців-Василіян.
- Стецик, Ю.** (2018). *Чернецтво Святопокровської провінції ЧСВВ (1739–1783 рр.): просопографічне дослідження*. Дрогобич: РВВ ДДПУ.
- APPDK – Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie
- Catalogus, 1754 – Catalogus monasteriorum et personarum provinciae protectionis V. V. Mariae Ordinis S. Basilii Magni. Anni 1754.* Ваврик М. *Нарис розвитку і стану Василянського Чина XVII–XX ст. Топографічно-статистична розвідка* [Записки ЧСВВ, серія II, секція I, т. 40]. Рим 1979, с. 102–123.
- Catalogus, 1773 – Catalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex Anno 1773 a Mense Septembri ad Septembrem 1774 Anni.* Typis S.R.M. Monaste: Poczajovien: O.S.B.M. Anno Domini 1773.
- Catalogus, 1775 – Catalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex Anno 1775 in Annum 1776.* Typis S.R.M. Monaste: Poczajovien: O.S.B.M. Anno Domini 1775.
- Catalogus, 1776 – Catalogus monasteriorum Ordinis S. Basilii Magni provinciae protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex dispositione Religiosissimi Patris Domini Iosephi Morgulec in capitulo Unioviae celebrato electi superioris provincialis confestus ex Anno 1776 in Annum 1777.* Ваврик М. *Нарис розвитку і стану Василянського Чина XVII–XX ст. Топографічно-статистична розвідка* [Записки ЧСВВ, серія II, секція I, т. 40]. Рим 1979, с. 155–176.
- Catalogus, 1777 – Catalogus Professorum Ordinis S. B. Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae juxta Ordinem Alphabetici in Monasteriorum ex Anno 1777 in Annum 1778.* Typis S.R.M. Monaste: Poczajovien: O.S.B.M. Anno Domini 1777.
- Catalogus, 1778 – Catalogus Professorum Ordinis S. B. Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae juxta Ordinem Alphabetici in Monasteriorum ex Anno 1778 in Annum 1779.* Typis S.R.M. Monaste: Poczajovien: O.S.B.M. Anno Domini 1778.
- Lorens, B.** (2014). *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780.* Rzeszów.

References

- Vavryk, M.** (1979). *Narys rozvytku i stanu Vasyliianskoho Chyna XVII–XX st. Topohrafichno-statystychna rozvidka* [An outline of the development and status of the Basilian Order in the 17th–20th centuries. Topographical and statistical survey]. *Zapysky ChSVV*, seriia II, sektsiia I, t. 40. Rym: V-vo. Ottsiv-Vasyliian [in Ukrainian].
- VR LNB – Viddil rukopysiv Lvivskoi naukovoii biblioteki imeni V. Stefanyka NAN Ukrainy [Manuscripts Department of the V. Stefanyk Scientific Library of the National Academy of Sciences of Ukraine in Lviv] [in Latin].

- DATO – Derzhanyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [State Archives of the Ternopil Region] [in Polish].
- Los, V., Sinkevych N.** (2014). *Catalogus Patrum et Fratrum de functorum Chynu sv. Vasyliia Velykoho u fondakh Instytutu rukopysiv NBUV (seredyna XVIII – pochatok XIX st.)* [Catalogus Patrum et Fratrum de functorum of the Order of St. Basil the Great in the collections of the Manuscript Institute of the National Library of Ukraine (mid-18th – early 19th centuries)]. *Henealohichni zapysky*, vyp. 12 (novoi serii 6). Lviv, s. 77–101 [in Latin].
- Patrylo, I.** (1992). *Narys istorii Vasyliian 1743–1839. Narys istorii Vasyliianskoho Chynu Sviatoho Yosafata.* [An Outline of the History of the Basilian Order of St. Josaphat] [Zapysky ChSVV, seria II, sektsiia I, t. 48]. Rym: V-vo. Otsiv-Vasyliian [in Ukrainian].
- Stetsyk, Yu.** (2018). *Chernetstvo Sviatopokrovskoi provintsii ChSVV (1739–1783 rr.): prosopohrafichne doslidzhennia* [Monasticism in the Holy Protection Province of the Order of Saint Basil the Great (1739–1783): a prosopographic study]. Drohobych: RVV DDPU [in Ukrainian].
- APPDK – Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie [Archive of the Polish Province of Dominicans in Krakow] [in Polish].
- Catalogus, 1754* – *Catalogus monasteriorum et personarum provinciae protectionis B. V. Mariae Ordinis S. Basilii Magni. Anni 1754.* Vavryk M. *Narys rozvytku i stanu Vasyliianskoho Chyna XVII–XX st. Topohrafichno-statystychna rozvidka* [An outline of the development and status of the Basilian Order in the 17th–20th centuries. Topographical and statistical survey] [Zapysky ChSVV, seria II, sektsiia I, t. 40]. Rym 1979, c. 102–123 [in Latin].
- Catalogus, 1773* – *Catalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex Anno 1773 a Mense Septembri ad Septembrem 1774 Anni.* Typis S.R.M. Monaste: Poczajovien: O.S.B.M. Anno Domini 1773 [in Latin].
- Catalogus, 1775* – *Catalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex Anno 1775 in Annum 1776.* Typis S.R.M. Monaste: Poczajovien: O.S.B.M. Anno Domini 1775 [in Latin].
- Catalogus, 1776* – *Catalogus monasteriorum Ordinis S. Basilii Magni provinciae protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex dispositione Religiosissimi Patris Domini Iosephi Morgulec in capitulo Unioviae celebrato electi superioris provincialis confestus ex Anno 1776 in Annum 1777.* Vavryk M. *Narys rozvytku i stanu Vasyliianskoho Chyna XVII–XX st. Topohrafichno-statystychna rozvidka* [An outline of the development and status of the Basilian Order in the 17th–20th centuries. Topographical and statistical survey] [Zapysky ChSVV, seria II, sektsiia I, t. 40]. Rym 1979, c. 155–176 [in Latin].
- Catalogus, 1777* – *Catalogus Professorum Ordinis S. B. Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae juxta Ordinem Alphabetici in Monasteriorum ex Anno 1777 in Annum 1778.* Typis S.R.M. Monaste: Poczajovien: O.S.B.M. Anno Domini 1777 [in Latin].
- Catalogus, 1778* – *Catalogus Professorum Ordinis S. B. Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae juxta Ordinem Alphabetici in Monasteriorum ex Anno 1778 in Annum 1779.* Typis S.R.M. Monaste: Poczajovien: O.S.B.M. Anno Domini 1778 [in Latin].
- Lorens, B.** (2014). *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780* [Basilians of the Crown Province in the years 1743–1780]. Rzeszów [in Polish].

Дата першого надходження статті до видання: 22.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 17.03.2026

Ця робота ліцензується відповідно до ліцензії відкритого доступу Creative Commons Attribution 4.0 International License